

به هر دو نیاز داریم

جو عاطفی در خانواده و مدرسه برای
تربیت همه‌جانبه کودکان و نوجوانان

دکتر مرتضی سمیعی زفرقندی

عضو هیئت علمی پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش

را به دنبال دارد (صیدی، ۱۳۹۲). در خانواده و مدرسه‌هایی که والدین رفتارهای محبت‌آمیز دارند، معمولاً کودکان نیز با رفتارهای اخلاقی مثبت و احترام به دیگران و انگیزه پیشرفت رشد می‌یابند. برعکس، مشکلات رفتاری درونی‌سازی شده شامل رفتارهایی هستند که بر خود فرد متمرکز هستند و هیجانات منفی، کنترل افراطی، خشونت و افسردگی مادران در آن نمود دارند. تنبیه و استفاده از شیوه‌های تربیت بی‌ثبات موجب تشدید مشکلات رفتاری کودکان و نوجوانان می‌شود.

۲. تجربه‌های مشترک

تجربه‌های مشترک در مفهوم عمومی به همه مهارت‌ها و دانسته‌ها از برخی پدیده‌ها و موضوعات اطلاق می‌شود که از برخورد با آن موضوع و درگیری با آن پدیده در خلال دورانی معین ناشی می‌شوند (زارع، ۱۳۹۳).

۳. تشویق و هدیه دادن

چیزی است که آن را بدون انتظار دریافت چیزی دیگر به شخص دیگری تقدیم کنند. اگر چه ممکن است در مقابل هدیه دادن، چشمداشت هدیه‌ای متقابل داشت، اما هدیه چیزی است که آن را به‌رایگان می‌بخشند (رشیدی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۴). تشویق: در اصطلاح تشویق را «عاملی که بتواند منشأ ایجاد ذوق و شوق، تحرک و امید و علاقه در انسان شود» ذکر کرده‌اند. در جای دیگر، «تشویق را نوعی ارضای نیازهای روانی و فیزیکی انسان» دانسته‌اند (رشیدی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۴).

۴. ساختار ادراک مثبت کودکان و نوجوانان از محیط خانواده و مدرسه

حفظ و افزایش انگیزشی درونی و تنظیمات رفتاری مستلزم ارضای سه نیاز فطری خودمختاری، شایستگی و احساس تعلق است. مهم‌ترین محیطی که می‌تواند حامی این نیازهای فطری باشد، در درجه اول محیط خانواده و بعد از آن محیط مدرسه است.

خانواده و مدرسه بنیادی‌ترین نهادهایی هستند که در شکل‌گیری شخصیت انسان نقش اساسی دارند. انسان زندگی خود را از خانواده شروع می‌کند. خمیرمایه شخصیت او در آنجا سرشته می‌شود و ارزش‌ها و معیارهای فکری او در آنجا پایه‌گذاری می‌شوند. این تأثیرات اولیه در رفتارها، ارتباطات فرد با خانواده و هم‌کلاسی‌ها در مدرسه و سازگاری با محیط مدرسه در آینده و روی هم‌رفته در کل زندگی‌اش نقش تعیین‌کننده دارد. شخصیت کودک همیشه به رنگ محیط عاطفی و جو خانواده و مدرسه در می‌آید. منظور از جو عاطفی نحوه ارتباط و طرز برخورد افراد با هم، نظر افراد نسبت به هم و احساس و علاقه آن‌ها به یکدیگر است (شریعتمداری، ۱۳۹۵). خانواده و مدرسه دو واحد اجتماعی عاطفی هستند که توجه به وابستگی متقابل انسان‌ها و شبکه روابط صمیمانه آن‌ها ضروری است. شخصیت فرد در تعاملات موجود در خانواده و مدرسه شکل می‌گیرد و عادت‌های رفتاری در آنجا به وجود می‌آید. این موضوع تحت تأثیر روابطی مانند رابطه فرزندان با والدین، رابطه خواهران و برادران و رابطه کل نظام خانواده و جو مثبت مدرسه است. خانواده و مدرسه مطلوب آن است که امنیت عاطفی، احساس ارزشمندی و باور تعلق و مورد علاقه‌بودن را تأمین کند.

تحلیل

مؤلفه‌های ایجاد جو عاطفی در خانواده و مدرسه در ۸ طبقه قرار می‌گیرند: محبت؛ تجربه‌های مشترک؛ تشویق و هدیه؛ ساختار ادراک کودکان و نوجوانان از محیط خانواده و مدرسه؛ اعتماد؛ خلاقیت؛ احساس امنیت؛ تقویت توانمندی‌های حسی - حرکتی.

۱. محبت

از دیدگاه اسلام، ابراز عشق و محبت از ارزشمندترین کارکردهای خانواده و مایه آرامش زوجین است و نقش بسزایی در تربیت فرزندان دارد. نهادینه‌شدن آن در خانواده و نهادهای تربیتی دارای صلاحیت، به دلیل موفقیت در انتقال ارزش‌های الهی و انسانی، سلامت خود، خانواده و مدرسه و در نهایت اجتماع

۵. اعتماد

وبر و وبر^۱ (۲۰۰۷) اعتماد را به عنوان انتظار رفتار منظم، صادقانه و همکاری از دیگر افراد تعریف می‌کند که در هر اجتماع بر اساس هنجارها نمود پیدا می‌کند.

۶. خلاقیت

چنانچه کودکان و نوجوانان احساس کنند والدین یا مربیان کار آن‌ها را ارزش گذاری کنند یا به بهترین کار جایزه یا پاداش داده خواهد شد، بیشتر از آنکه به انجام بهتر آن کار بیندیشد، به کسب آن جایزه فکر می‌کنند. برخی از والدین برای کودک خود قوانین و مقررات خشک و محدود کننده‌ای قرار می‌دهند. پدید آوردن چنین شرایطی در منزل و اصرار و پافشاری بر رعایت آن‌ها از جانب کودکان سبب می‌شود کودک به تدریج به کلیشه‌ای و تکرار کردن رفتار عادت کند. باید توجه داشت، افکار و رفتارهای کلیشه‌ای نقطه متضاد خلاقیت است. برعکس، شوخ طبعی در محیط منزل از شاخص‌های مهم خلاقیت به شمار می‌رود و وجود حس شوخ طبعی در فضای خانواده و مدرسه بسیار حائز اهمیت است، زیرا به طور مستقیم به رشد خلاقیت کودک کمک می‌کند.

۷. احساس امنیت

منظور از امنیت، رهایی از خطر و تهدید، و نبود ترس نسبت به عوامل بیرونی است. امنیت رد کردن تهدیدات و فرصت‌های تهدیدآمیز است. امنیت استحقاق طبیعی هر فرد و نخستین شرط تداوم زندگی و همزیستی است و همان گونه که نیاز به غذا و مسکن برای زندگی انسان ضروری است، امنیت نیز کالایی عمومی و ضروری است. نیاز به امنیت در سلسله مراتب نیازهای مازلو، بلافاصله پس از نیازهای اساسی و فیزیولوژیک مطرح می‌شود و به عبارت دیگر، مهم‌ترین نیاز پس از برطرف شدن نیازهای اولیه است (یاری و هزار جریبی، ۱۳۹۱).

۸. تقویت مهارت‌های حسی- حرکتی

در طبقه مهارت‌های حسی- حرکتی به مواردی مانند مهارت‌های بصری، گفتاری، شنیداری، بنیادی و حرکتی خانواده و مدرسه توجه می‌شود.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

بدون شک مهم‌ترین و اساسی‌ترین وظیفه خانواده و مدرسه حمایت از کودکان در حال رشد و نمو است که با فراهم کردن روابط نزدیک، ارتباطات مناسب و الگوسازی فعالیت‌های مثبت و سازنده باعث رشد در آن‌ها می‌شود. نتایج به دست آمده از پژوهش نقش بسیار مؤثر و غیرقابل انکار خانواده و مدرسه، به خصوص شیوه‌های تربیتی والدین و همچنین جو عاطفی خانواده و مدرسه را بر سلامت روانی و احساسی کودک تأیید می‌کنند. والدین می‌توانند با به کارگیری شیوه‌های تربیتی صحیح و فراهم آوردن محیطی غنی از محبت و عواطف، سلامت روانی حال و آینده

کودکان خود را تضمین کنند و از بروز بسیاری از اختلالات روحی، از جمله اختلالات اضطرابی، در کودک خود پیشگیری کنند.

والدین با برقراری رابطه عاطفی عمیق و استفاده از شکل‌های گوناگون تقویت می‌توانند عملکرد تحصیلی فرزندان را بهبود بخشند. از طرف دیگر، بین دوران زندگی کودک، از لحاظ نقش و تأثیر خانواده و مدرسه مهم‌ترین دوران زندگی هر فرد محسوب می‌شود. در کل می‌توان نتیجه گرفت، جو عاطفی خانواده و مدرسه با ابعاد جسمانی، روان‌شناختی، سطح استقلال، روابط اجتماعی و موقعیت زندگی هر فردی مرتبط است، توصیه می‌گردد، خانواده و مدرسه‌ها به حفظ و ارتقاء جو عاطفی خانواده و مدرسه اهتمام لازم را داشته باشند.

برخی از روش‌های بهبود جو عاطفی در خانواده و مدرسه عبارت است از:

- محبت و اعتماد صادقانه والدین به کودک؛
- علاقه و تعهد اعضای خانواده و مدرسه به یکدیگر و کمک اعضای خانواده و مدرسه به همدیگر؛
- تشویق اعضای خانواده و مدرسه برای ابراز آشکار افکار و احساسات.

پی‌نوشت

1. Weber & Weber

منابع

۱. زارع، احمد (۱۳۹۳). «رابطه جو عاطفی خانواده با خلاقیت و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان مقطع متوسطه خانواده‌های تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی شهرستان مرودشت»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت.
 ۲. رشیدی نژاد، حدیث؛ تبریزی، مصطفی؛ شفیع آبادی، عبدالله (۱۳۹۱). «اثربخشی آموزش گروهی والدین با رویکرد خانواده درمانی سنتیر بر جو عاطفی خانواده»، نشریه دانش و پژوهش در روان‌شناسی کاربردی، ۱۳(۳): ۱۱-۳.
 ۳. شریعتمداری، علی (۱۳۹۵). روان‌شناسی تربیتی. انتشارات امیرکبیر. تهران.
 ۴. صیدی، علی (۱۳۹۲). «بررسی تجربی رابطه ابعاد سرمایه اجتماعی و هویت اجتماعی (مورد مطالعه: دانش‌آموزان پسر مقطع پیش‌دانشگاهی شهر ایلام)»، فصلنامه علمی ترویجی فرهنگ ایلام، دوره ۱۴، شماره ۴۰ و ۴۱، زمستان، صص ۱۷۴-۱۸۹.
 ۵. یاری، حامد و هزار جریبی، جعفر (۱۳۹۱). «بررسی رابطه احساس امنیت و اعتماد اجتماعی در میان شهروندان (مطالعه موردی ساکنان شهر کرمانشاه)»، فصلنامه پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم، سال اول، شماره ۴، صص ۳۹.
6. Weber, B., & Weber, CH. Corporate venture capital as a means of radical innovation: relational fit, social capital, and knowledge transfer, Journal of Engineering & Tecnology, (2007). 24(1-2), 11-35.